

Kincsek az értéktárakból

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt 2012 tavaszán fogadta el az országgyűlés. A törvény értelmében a nemzeti értékek megóvándó értékek, azok azonosításában, rendszerezésében, adataik nyilvántartásba vételében és folyamatos frissítésében, gondozásában a megyei önkormányzatok működhetnek közre. E törvény alapján a megyei önkormányzatok megyei értéktárat hoztak létre, melyek segítségével azonosítják, jegyzékbe veszik és minél szélesebb körben megismertetik közigazgatási területük nemzeti értékeit, egyúttal gondoskodnak azok fennmaradásáról. A megyei értéktárak jelentik a Nemzeti Értéktár középső szintjét, míg az alsót – ahol létrejöttek ilyenek – a települési értéktárak képviselik.

Az értékek szakterületenkénti kategóriái a következők: agrár- és élelmiszergazdaság, egészség és életmód, ipari és műszaki megoldások, kulturális örökség, sport, turizmus és vendéglátás, természeti környezet és épített környezet.

Ezúttal a megyei jogú városok értéktáraiba felvett, nyilvántartott kincsek közül válogatunk.

Tanac Kulturális Egyesület horvát hagyományőrző tevékenysége (Pécsi Értéktár)

Az együttes 1988-ban alakult Pécsett, pécsi és Pécs környéki fiatalokból azzal a céllal, hogy gyűjtse, feldolgozza, bemutassa és megőrizze a magyarországi délszlávok (horvátok, szerbek és szlovének) zenéit, viseleteit, táncait és népszokásait.

A Tanac 1989-ben készítette első videófilmjét, és kezdte járni fellépéseivel a hazai településeket. Tevékenységük dokumentálása (fotók, videók, honlap, könyv, naptárak, CD, DVD) az együttes egész története során kulcsfontosságú volt, és jelenleg is fontos szerepe van. Fellépéseik száma napjainkig meghaladta a nyolcszázat (Európa Kulturális Fővárosa megnyitó, fellépések a Pécsi Nemzeti Színházban, fesztiválok Horvátországban és húsvétkor a Dráva mentén). Az együttes a táncházmozgalom egyik oszlopa, 1988-tól tart rendszeresen táncházakat (állandó kísérijük a Vizin zenekar), de tánctanfolyamait, tánctáborait is népszerűek, így munkásságuk nyomán ezrekben mérhető azok száma, akik közvetítésükkel jutottak közelebb a horvát és egyéb délszláv népi kultúrához.

Farkas Zoltán Batyu 1990-ben érkezett az együtteshez, és első, lakócsai tánctanításától kezdve az együttes a táncos-előadói, dramaturgiai minőséget és a hitelességet is középpontba helyezte. A koreográ-

fussal azóta folyamatos a kapcsolat: kiemelkedő jelentőségűek azok a koreográfiák és estek, amelyek Bartók Béla műveinek nyomán készültek (Allegro Barbaro, Román táncok, 44 hegedűduó).

Az együttes későbbi tanítói is kivételes művészi és emberi képességekkel rendelkező személyek voltak, akik tovább erősítették az együttes hitvallását. Ez arról szól, hogy eredeti, hiteles néptáncot kell táncolni a legjobb zenékkal, zenészekkel és táncosokkal, hogy a modern kor emberéhez is eljusson az üzenet az aranykorról és a tiszta forrásról.

Önálló estjeik végigkísérték és kísérik ma is az együttes pályafutását; öt évvel az alakulás után (1993) már öt egész estés műsoron van túl. A műsorcímek is beszédesek: Akik még vagytok (utalás Ady Intés az őrzőkhöz című versére), Sötét az ég alja (kalotaszegi népdal), Az eltűnt idő nyomában (utalás Proustra), Délszlávok, A folyón túl (horvát népdal és Hemingway-utalás), Ősztől ősziig (népszokások áttekintése). 1993-ban tartották az első jubileumi estjüket a Pécsi Nemzeti Színházban, amit még nyolc követett (10-15-20-25-30 éves jubileumok és egyéb estek, amik közül kiemelkedik a Bartóknak szentelt „Üzenet”).

A Tanac az 1993. évi Ki mit tud?-on második helyezést ért el, művészi teljesítményét hatszor értékelték kiválónak a minősítő versenyeken, és két alkalommal is elnyerte a Martin György-émlékplakettet.

Természetes, hogy az első és a máig legkedvesebb fellépések azokban a falvakban vannak, ahonnan az együttes tagjai származnak. Voltak/vannak olyan települések, ahol a Tanac műsora szinte az egyedüli kulturális programot jelentette/jelenti az év folyamán. A megmaradáshoz egy fellépés kevés; kovásznak is kell lenni. Elindultak a tánc- és szatánítások a falvakban, népszokásokat újíttak fel (ezeknek az egész falu részese), fesztiválokat alapítottak. Utánpótlás-, gyermek- és óvodás csoportokat működtetnek.

Miskolczi Dimitranka Dimitrova tevékenysége *(Debreceni Értéktár)*

Miskolczi Dimitranka Dimitrova 1940-ben született a bulgáriai Polikraistában. Aranydiplomás vegyészmérnök, 1965-től dolgozott Debrecenben. Gyógyszergyári fejlesztőmérnökként vonult nyugállományba 1996-ban. 2020-ban, amikor a települési értéktár bizottság határozatával a civisváros Értéktárába emelte, már ötvenöt éve folytatott kiemelkedő munkát Debrecen-Sumen testvérvárosi kapcsolatainak kiépítése és ápolása, valamint a helyi magyar-bolgár kulturális kapcsolatok fejlesztése terén.

A helyi bolgár önkormányzat elnökeként, majd alelnökeként fő célja a hagyományörzés, a nyelvápolás, a bolgár kultúra és a pravoszláv vallás megőrzése. Az általa, illetve általuk szervezett rendezvényekkel Debrecen kulturális életét egy másik nép kultúrájával gazdagította, színesítette.

A határozatban külön kiemelték azt, hogy sokoldalú munkája során jó kapcsolatokat ápol és együttműködik a Debreceni Művelődési Központtal, a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karával, a Szláv Intézettel, a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtárral, a Több Kultúrájú Családok Egyesületével, az Asztmások Egyesületével és a Debreceni Ortodox Szentháromság Egyházzal. (Munkásságát 2006-ban Hajdú-Bihar megye Kisebbségi Díjával, 2015-ben Pro Cultura Minoritatum Hungariae díjjal ismerték el. 2002-től Debrecen város Bolgár Nemzetiségi Önkormányzatának elnöke, jelenleg elnökhelyettese és a Bolgár Országos Önkormányzat elnökhelyettese is.)

Meghatározó szerepe volt, és van abban, hogy Debrecen és Sumen városának testvérvárosi kapcsolata a mai napig szoros és szívélyes, a két város önkormányzati hivatalának dolgozói, valamint a gyermekek között évek óta sikeresen folynak csereüdvözlések, közös kulturális és sport programok.

Benczi Gyula, a híres nyíregyházi cigányprímás zeneművészeti tevékenysége (Nyíregyházi Értéktár)

Benczi Gyula a „Nyírség varázshegedűse” híres cigányzenész családba született 1849-ben. Negyven esztendőn át helyi és országos híresség volt, de számos helyen ismerték külföldön is. Tizenhat legényből álló bandája az 1870-es években kezdett népszerű lenni, és a 80-as évek elejéig Nyíregyházán – leggyakrabban az Európa Szálló termeiben – játszott. (Ez ma az Európa-ház, ahol egykori „népzenészi” működését emléktábla jelzi.) Benczi Gyula művészi tevékenységének egyéb főbb helyszínei Nyíregyházán: Széchenyi Szálló, Korona, Nagyvendéglő, Hárs Vendéglő, Vasúti Polgári Vendéglő, Pannónia Kávéház, Sóstó.

Zenekarával általában hangversenyeket adtak (Weber, Rossini operanyitányok, hangszerszólók és improvizációk) átdolgozva, kotta nélkül. Az 1880-as évek második felétől évente hosszabb turnékon vett részt külföldön (Berlin, Brüsszel, Párizs, Bordeaux, London, Stockholm). Később a cári udvarba is eljutottak, és a walesi herceg előtt is játszottak, de leszívesebben Nyíregyházán lépett fel a bandájával.

„Sehol sem tudtak olyan igazán jól mulatni az emberek, mint Szabolcsban, és Benczi Gyulának mulatós vendég kellett, aki tokajival itatja a cimbalmot, oldalba lövi a nagybögőt, iszik és dalol, de ha a cigány, a Benczi Gyula megszólal, elhallgat és inni is elfelejt, és csak hallgat” – írta róla a kortárs sajtó. A város kultúrtörténetébe is bemuzsikálta magát. Zenekarának játékaival nyílt meg a színház 1894-ben, de az ő dallamai köszöntötték a millenniumi esztendőt is.

Amikor 1918. május 21-én meghalt, hét vármegye cigányai gyászolták. A temetésén „öreg, fehérhajú hangászok fölstimmték a három napos tétlenségben lehangolódott muzsikákat, ifjú cigánylegények fekete csokornyakkendőt kötve, letörölték a három napos port hegedűikről és kétes lebujok, meg füstös kávéházak helyett egy szomorú ház előtt sorakoztak sorba, hogy mesterüknek [...] elhúzzák azt a bizonyos egy-két utolsó nótát, amelyiknél utolsóbbat a legmulatósabb úrnak sem húz e földön cigány”.

Weisz-villa (Gyulai Értéktár)

A Béke sugárút 67. szám alatt található az izraelita Weisz Mór (1857-1919) egykori szecessziós villája. Weisz Mór gyártulajdonos az 1910-es évekre Gyula legnagyobb adófizetője és a város egyik legbefolyásosabb embere lett. Társadalmi emelkedését látványos reprezentációval is kinyilvánította: gyönyörű villát építtetett 1913–14-ben N. Szabados József és Székely László építészekkel. Az egyszintes épületnek egyedi vízellátása volt, nagy telek tartozott hozzá. A szájhagyomány szerint a ház alapjába jeruzsálemi földet helyeztek el olajfa tégelyben. 1945 után közösségi házként működött: úttörő- és ifjúsági ház volt. Falai között működtek, működnek: Dobos István Modellező Klub, Atlasz Klub, Vöröskereszt, Angela Davis Ifjúsági Klub, Rádió Klub, Gyulai Társastánc Klub, Zerge Ifjúsági Túrasport Egyesület, Szenior Táncosok Klubja, Lola együttes, Napkör Társadalmi Innovációs Egyesület, Szociális Varroda, Gyulai Tanyavilágban Élők Érdekképviselője.

Az 1970-es, 80-as években disco és ifjúsági táncesteket tartottak itt. Ma civil szolgáltató központ. 2021-ben hagyományteremtő céllal az épületben tartották a Gyulai Értéktár első színvonalas, városi vetélkedőjét. Községi képzések, tanfolyamok, rendezvények, kiállítások remek helyszíneként is működik. Gyönyörű homlokzattal, manzárdtetővel rendelkezik. 2019-ben Weisz Mór ötvennyolc leszármazottja gyűlt össze családi találkozóra a villában szerte a nagyvilágból.

Bahget *Iskander* 1943. augusztus 14-én született El-Barazinban, Szíriában, 1967 óta él Magyarországon. 1968 óta foglalkozik fényképezéssel, s szerepel országos csoportos és egyéni kiállításokon. Közel háromszáz alkalommal rendezett egyéni kiállítást Magyarország mellett a világ számos országában. Szervezett tárlatot az erdélyi menekültek javára 1989-ben, az autista gyermekek megsegítésére 1999-ben, de felajánlotta munkáit a Magyar Fotográfusok Háza restaurálására is 2002-ben. 2014-ben a Kecskeméti Kulturális Központban hatalmas szakmai és közönségsikert hozó, egyedülálló kiállítást rendezett a modernkori anyaságot bemutató fotóiból.

Főként fekete-fehér szociofotói, portréi, a sivatagi világgal kapcsolatos tájképei, a magyar irodalom és a képzőművészet több jeles képviselőjéről készült portréfotográfiái ismertek (például az Illyés Gyuláról, Faludy Györgyről, Buda Ferencről, Kányádi Sándorról, Sütő Andrásról, Gion Nándorról, Esterházy Péterről, Diószegi Balázsról, Tóth Menyhérről készültek.)

Alkotásai számos gyűjteményben, képtárban, múzeumban megtalálhatóak, többek között Romániában (Erdélyben), Szerbiában, a Kecskeméti Fotográfiai Múzeumban, Egyiptom Nemzeti Múzeumban (Ahmad Shawki Múzeum) és Szíriában a Latakiai Kulturális Központban, a Katari fotóművész szövetségben, valamint Ománban.

Szorosan kötődik a kecskeméti Forrás című irodalmi, szociográfiai, művészeti folyóirathoz. Alapításától a megszűnéséig a Nagybaracscai Alkotótelep résztvevője, kiállítója. Rendszeres résztvevője a Veránkai Írótábornak. Az arab és a magyar kulturális kapcsolatok elhivatott ápolója. Az arab világ számos országában Iskander kiállításai, képei nyújtanak hiteles képet a magyar emberekről, tájakról, életsorsokról. Az arab nyelvű, közel húsz országban megjelenő Kék Duna havilapban a magyar kultúra, történelem jeles eseményeit és alakjait mutatja be írásaival és fotóival. Emellett a Kecskemét Magazin, a Hetényi Köztér, valamint a Kecskenet információs portál (www.kecskenet.hu) munkatársa. 1990-től saját műtermében reklám- és divatfotókat készít, szórólapokat és prospektusokat, illetve katalógusokat tervez.

Bahget Iskander a pillanat művészetének tartott fotóművészet azon alkotója, akinek képei az esztétikai értékük mellett mindig képesek újat mondani korunk emberéről. Buda Ferenc Kossuth-díjas költő találó szójátékkal „szírrealista” jelzővel illette Iskander művészetét, amely a fotóművészet egyik, szír és magyar gyökerekből táplálkozó kiemelkedő teljesítménye.

Tirpák népi építészet (Nyíregyházi Értéktár)

Nyíregyháza és a környező bokortanyák szlovák eredetű népességet nevezik tirpákoknak. A tirpákság nagy része a várost körülvevő „bokrok”-ban élt. A „bokor” szó Nyíregyházán és környékén tanyát jelent. A nyíregyházi „bokor” vagy bokortanya azonban más, mint az alföldi tanya. Míg az Alföldön szétszórta, egymástól eléggé elszigetelt tanyaegységek láthatók, addig egy-egy bokor legalább tíz-tizenöt, de gyakrabban negyven-ötven lakóházzal, utcáival, kis falura jellemző települési formájával hívja fel magára a figyelmet. A tirpák lakosság életmódja a betelepüléstől kezdve kettős volt: tavasztól őszig a bokortanyákon, télen pedig a városban laktak. A városi ház, mely korábban a főbb otthonot jelentette, lassanként már csak ideiglenes, alkalmi szállóhelyé, az öregek elkülönült lakásává vált. A kettős életmód maradványaként sokhelyütt, különösen a Holló és Szarvas utcákban sokáig álltak a nagy kőistállók kihasználatlanul. A „két ház” intézményének rövid idő múlva még az emléke is eltűnik. A nyíregyházi tirpákság sorában a századfordulón még erős társadalmi különbségek álltak fenn, s ezek a különbségek az építkezésben is megmutatkoztak.

A rétegződés egyrészt a származás, másrészt a vagyoni helyzet alapján történt. A tirpák lakóház az alföldi háztípushoz tartozik. Jellemző rá, hogy a kemence mindig a szobában van, melyet a konyhából fűtenek, s a pitvar füstházas (Nyíregyházán ezt kutkának nevezik), azaz szabadkéményes. Míg a városi tirpák házhoz, mint gazdasági melléképület legfeljebb egy istálló tartozik, addig a bokortanyán sokféle, különböző rendeltetésű épületféléket találunk. A bokortanyákon – a nyírségi építkezési módtól eltérően – nagyszámú gazdasági melléképületet, sokfajta színt találunk. Jellemző tehát, hogy kisebbszerű, de meghatározott rendeltetésű és számú melléképületeket emeltek. Például külön van féderes taligaszín, kocsiszín, zártszín stb.

A barkácsoló műhely a tirpák tanyától ugyancsak elválaszthatatlan, viszont csűrnek vagy ehhez hasonló rendeltetésű épületnek nyoma sincs. A jellegzetes tirpák lakóház vert falú, szarufás tetőszerkezetű, nádtetős, elől felső csonkakontyos, hátul eresztett végű. Az udvari homlokzatok tapasztottak, meszeltek, alul 50 cm-es barna, szürke vagy

sötétkek lábazati festéssel ellátottak. Az átlagos tirpák lakóház soros elrendezésű, szobából, konyhából és kamrából álló építmény. A nyíregyházi módos tirpák gazdánál nagyház + konyha + kisház + kamra + istálló + nyitott szín tagolódású az épület, amelyet egy fedél alá építettek. Minden helyiség földpadozatos volt, melyeket évente pelyvás sárral felmázoltak. Jellegzetes tüzelőberendezése a konyhából fűtött búbos kemence. Szinte minden tirpák tanyán megtalálható volt a lakóházzal párhuzamosan épült nyári konyha a kamrával. A kerítések a telkek határának jelölésére szolgáltak. A tirpák porták jellegzetes gazdasági épületei voltak: a magtár, a galambdúc, a kútágas, a gabonás, krumplis, répás verem és a hátsó részen elhelyezkedő hodály.

Szojka Ferenc, magyar válogatott labdarúgó életműve (*Salgótarjáni Értéktár*)

Szojka Ferenc magyar válogatott labdarúgó 1931. április 7-én született Salgótarjában. Az 1954-es világbajnokságon ezüstérmet szerzett és pályára lépett az 1958-as svédországi világbajnokságon is. 1946-tól húsz éven át játszott salgótarjáni színekben jobbfedezetként. A csapat első számú irányítója volt, amit kitűnően megoldott. Összesen 369 bajnoki mérkőzésen szerepelt, ebből 324 NB I-es volt, ezeken 16 gólt szerzett. 1956-ban az év labdarúgója lett. 1954 és 1960 között 28 alkalommal szerepelt a válogatottban és egy gólt szerzett. 1952-ben Helsinkiben kerettag volt az olimpián, de nem lépett pályára, így aranyérmet nem nyert. Két világbajnokságon vett részt. Legemlékezetesebb válogatott mérkőzése 1957. október 6-án a francia válogatott ellen volt, ahol 2-0-ra győztünk. A vidéki játékosok közül, Buzánszky Jenő mellett ő volt az, aki a leggyakrabban szóhoz jutott az Aranycsapatban, de ez azzal járt, hogy tizenöt alkalommal balfedezetként szerepelt, a klubjában megszokott jobbfedezet poszt helyett. Visszavonulása után egykori klubja, az SBTC örökös elnökségi tagjává választotta. 2011-ben átvethette a Magyar Sportért Díj II. fokozatát. 2011. szeptember 17-én hunyt el Salgótarjában, nevét a dolinkai pálya viseli (Szojka Ferenc Stadion).

Rozmaring Német Nemzetiségi Kórus (*Édi Értéktár*)

Az Érdi Rozmaring Német Nemzetiségi Kórus jelenlegi tagságával 2010 óta működik. Az együttes az Érdén élő német nemzetiség zenei hagyományainak őrzését tűzte ki célul. Repertoárját folyamatosan bővíti a Magyarországon fellelhető német és sváb dalok tanulásával. Az autentikus hangzás érdekében harmonikakísérettel énekelnek. A művészi színvonal megtartása, növelése érdekében zeneművészeti főiskolai végzettségű karnaggyal és kiváló harmonikással dolgoznak. Számos hangversenyen, nemzetiségi kórustalálkozón vettek részt. 2013-tól a Szepes Gyula Művelődési Központ ad helyet a kórus heti próbáinak. Régi kottáik digitalizálása megtörtént, új művekkel jelentősen, mintegy százhusz darabra bővült. A megfelelő próbakörülmények, a zongora használata jelentősen segítette és segíti a kórus fejlődését, a repertoár további bővítését. A Nyitnikék Német Nemzetiségi Kórustalálkozó életre hívásával és évenkénti megrendezésével Érdén hagyományt teremtettek. A 2013-ban a Sombereken megrendezett Német Nemzetiségi Zenekarok és Énekkarok Országos Minősítőjén kitüntetéses arany fokozatot értek el. Ezzel az eredménnyel az együttest támogató Érd városa is felkerült a nemzetiségek kultúráját fontosnak tartó és elismerő települések közé.

Az együttes közösségként, hagyományörző-értékmentő és kultúra-teremtő tevékenységét tekintve is olyan különlegesség, amely méltó arra, hogy Érd értékei között szerepeljen.

(h)

